

נחל אליהו

ותחשך הארץ" זה כיסה את אור השמש. אבל יש כאן בעיה, שהרי כמו בכל המכות גם במכה הזאת היה צריך שישראל לא יסבלו מהמכה בכלל, ובשלמא על המכה של "ויאכל את כל עשב הארץ" את מה ששייך לישראל הארבה לא אכל, אבל איך אפשר לעשות שלמצרים יהיה חושך ולארץ גושן יהיה אור? ועוד שהרי אם הארבה היה מכסה רק את ארץ מצרים היה נכנס אור מהצדדים, ובשביל שיהיה חושך הוא היה צריך להתפשט גם כמה קילומטר מחוץ למצרים בארץ כוש כדי להחשיך למצרים, אלא שאם כן גם בארץ כוש יהיה חושך ולארץ כוש לא מגיע חושך.

ומה הפתרון לכך? יתכן לומר בדרך אפשר, שהארבה ירד כמו כיפה, כמו מטריה. וכשזה הגיע לגבול של מצרים זה סגר מהצדדים ואז בכל ארץ מצרים היה חושך, אבל בארץ כוש ובארץ גושן אין חושך. ואם ככה זה מדויק בפסוק "ויעל הארבה על כל ארץ מצרים" עליית הארבה היתה על כל ארץ מצרים, "וינח בכל גבול מצרים", את ה'וינח' איפה הוא עשה? כשהוא הגיע לגבול, שם הוא עשה וינח ואז הוא סגר מהצדדים.

"ויתן ה' את חן העם בעיני מצרים גם האיש משה גדול מאוד בארץ מצרים בעיני פרעה ובעיני העם". (יא, א.)

(ג.)

הרמב"ן הידוע בסוף פרשת בא מאריך (אולי עוד נגיע לזה) שהקב"ה גילה בניסים במצרים את כל יסודות האמונה, שהקב"ה מושל באויר, בים וביבשה, על דומם, צומח, חי, מדבר. עפר, מים, אש ורוח. ובספר בחיי עולם הסטייפלער עומד על נקודה שצריך בה חיזוק גדול, יש אנשים שמאמינים שבריאיות היא מהשמים, פרנסה מן השמים, מי יקבל קורונה ומי לא יקבל קורונה, מי יקבל את זה קשה ומי קל, הכל מהשמים. אבל יש דבר שצריך מאוד חיזוק, הענין של מציאת חן, זה כבר נדמה להם שזה תלוי רק בהשתדלות.

בחור עומד בשידוכים, הוא חושב שאם הוא יתגלה אולי ילך לו יותר טוב, אם הוא יתלבש ככה הוא יהיה יותר מבוקש. ודאי שיש איזה מינימום השתדלות שצריך לעשות אבל יש דברים שמגזימים, נדמה להם שבזו זה תלוי. אומר הסטייפלער, בתוך כל האותות ומופתים במצרים הקב"ה הראה שהוא גם בעל הבית על המציאת חן. וזה מה שכתוב "ויתן ה' את חן העם בעיני מצרים גם האיש משה גדול מאוד בארץ מצרים בעיני פרעה ובעיני העם".

ועד כדי כך זה הגיע שכתוב "וישאלו איש מאת רעהו ואישה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב ושמלות" כל אישה היתה באה לשכנה שלה, ושואלת יש לך שמלה יפה לתת לי? אולי שרשרת? משהו? והוא היה מבקש חליפה יפה. היו שואלים אותם בשביל מה אתם צריכים את זה? והם עונים: אנחנו הולכים לזבוח קרבן לאלוקינו. למי אתם הולכים לזבוח קרבן? לזה שעשה למצרים תשע מכות נוראות. מדובר פה לפני מכת בכורות. הם כבר קיבלו את דם, צפרדע, כינים, ערוב, תחשבו מה זה ערוב? כל מצרים שיכל שם כמה ילדים, לזה אכלו שני ילדים, לזה הם אכלו שלושה ילדים, לזה ארבעה ילדים. ואחר כך היה להם את מכת דבר, כל המקנה, כל האוכל, הכל מת במגפה. ואחרי זה הם אומרים "נלכה נזבחה לאלוקינו" למי שממנו קבלתם את כל המכות האלו ובשביל כך אנחנו צריכים את התכשיטים שלכם.

ועוד יותר מכך הדבר שהכי קשה לבן אדם זה "עבד כי ימלך". המסילת ישרים כותב, שאדם שהיה מתחתך ונהיה מעליך זה הדבר הקשה ביותר לבן אדם, שכך כתוב בקללות (דברים כח, מג) "הגר אשר

"ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את ליבו ואת לב עבדיו למען שתי אותותי אלה בקרבו" (י, א.)

ר' שמשון מאוסטרופולי אומר על דרך רמז שבפסוק כאן מרומז מכת ארבה. איך זה מרומז? שיש לפרש את המילים "בא אל פרעה", שה' אומר למשה שאות המילה 'בא' תכניס לתוך המילה פרעה. והיינו שידוע שאותיות שהם מאותו מוצא לשון הם אותיות שמתחלפות, וממילא האותיות בומ"פ שהם ממוצא השפתיים הם אותיות מתחלפות, וכן האותיות א' וע' גם הם מאותו מוצא והם מתחלפות. ועל פי זה כוונת הכתוב שאת האותיות 'בא' תכניס אל המילה 'פרעה', שהאות ב' תבוא במקום האות פ' שבמילה 'פרעה' ששניהם ממוצא השפתיים, והאות א' תבוא במקום האות ע' של פרעה ששניהם אותיות גרוניות, ועל ידי כך נקבל במקום 'פרעה' 'ארבה', ועל פי זה מתבאר המשך הכתוב "למען שתי אותותי אלה בקרבו" שהמילה 'שת' כתובה חסר ש' ת', ואפשר לקרוא את זה למען שתי אותותי אלה בקרבו, ששתי האותיות האלו ב' וא' יהיו בקרבו של פרעה. עד כאן רמזים.

"ולמען תספר באוזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים" (י, ב.)

מה זה התעללתי במצרים? שמעתי פעם מחכם אחד שנתן לכך תיאור מהחיים. פעם אנשים שהיו מבלי עולם, אנשים שאין להם מה לעשות עם הזמן, אין להם את הגיישמאק בדף גמרא, מה הם היו עושים? היה להם קרקסים ששמה היו משעשעים את האנשים, אנשים היו קונים כרטיס ורואים מה שנקרא היאבקות בין שני בני אדם. וכדי לשעשע את האנשים איך היו עושים את זה? היו לוקחים אדם אחד גיבור ואחד שהוא חושב שהוא גיבור, איזה תמים, כזה גוף שמנמן, וכאילו יש היאבקות. הגיבור הזה היה יכול בשתי מכות להפיל את השני וזהו, אבל אם כך היה בשביל מה אנשים קנו כרטיס? הם צריכים שעתיים להשתעשע. ולכן בהתחלה הגיבור היה נותן לו איזה מכה ומגלגל אותו, ומיד הגיבור היה בורח, וכשתמים הזה היה רואה את הגיבור בורח הוא היה בטוח שאם הוא בורח כנראה שאני שווה יותר ממנו, והוא היה מתחיל לרדוף אחריו, רודף רודף ואז פתאום הגיבור היה נותן לו עוד מכה, מגלגל אותו, וכולם צוחקים, וכך עוד פעם הוא בורח, ועוד פעם ההוא חושב שהוא שווה משהו.

זה נקרא "את אשר התעללתי במצרים". התעללתי הפירוש 'שיחקתי'. הקב"ה היה יכול לתת מכה אחת ולשלוח את בני ישראל, אבל הקב"ה נתן להם מכת דם, צפרדע, ואחר כך הקב"ה שולח את משה לפרעה אולי אתה מוכן לשלוח את בני ישראל? וכשפרעה רואה שהקב"ה שולח אליו את משה הוא אומר: אה, הקב"ה צריך ממני רשות, סימן שאני מאן דאמר, אני כח, הקב"ה לא יכול לשלוח בלי שאני יסכים? ואז "ויכבד את ליבו". ושוב הוא מקבל עוד מכה. מקבל עוד מכה ורוצה לשלוח, אבל הקב"ה עוד פעם מבקש. ושוב פעם הוא חושב אם הקב"ה מבקש סימן שאני מאן דאמר וחוזר חלילה. זה התעללתי, שיחקתי במצרים.

"ויעל הארבה על כל ארץ מצרים וינח בכל גבול מצרים" (י, ז.)

יש פה דיוק בפסוק בהתחלה כתוב "ויעל" ואח"כ כתוב "וינח". יתכן לומר בזה שעל כל מכה כתוב בהגדה שהיא כללה הרבה מכות, ובמכת ארבה היו שתי מכות חוץ מהמכה של "ויאכל את כל עשב הארץ" היה פה גם מכה של חושך "וכסה את עין הארץ" "ויכס את עין כל הארץ

במכה העשירית אין למשה ואהרן חלק בה, המכה של היציאה ממצרים זה אני ולא מלאך.

הגאון אומר דבר פלא שלא שמים אליו לב, בכל ההגדה של פסח משה רבינו לא מוזכר מלבד פעם אחת בדרך אגב, איפה הוא מוזכר? כשאומרים כמה לקו בים מביאים את הפסוק "וירא ישראל... ויאמינו בה" ובמשה עבדו, אבל בעיקר הסיפור של היציאה משה לא מוזכר, למה? אומר הגאון: בגלל שיציאת מצרים עצמה היתה רק על ידי הקב"ה "אני ולא מלאך", רק הקב"ה.

את הדברים האלו אומר הרמב"ן שמדויק בלשון הפסוק הזה בפרשה שלנו, "ומשה ואהרן עשו את כל המופתים האלה", אוחזים פה אחרי תשע מכות, כאן נאמר סיום שלב, שלום, אתם גמרתם את התפקיד שלכם. עד כאן משה ואהרן עשו את כל המופתים, עכשיו מכאן ואילך אומר הקב"ה "ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך". אני ולא מלאך, אתה צריך רק להתרות את פרעה.

זה מדויק מאוד בנוסח הברכה שאנחנו אומרים בברכת אמת ואמונה "העושה לנו ניסים ונקמה בפרעה אותות ומופתים באדמת בני חם" יש פה דגש "עושה לנו", מה זה עושה לנו? רש"י אומר בפרשת יתרו (ט), על הפסוק "אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים" על כמה עבירות היו חייבים לי קודם שנזדווגו לכם, ולא נפרעתי מהם אלא על ידכם. והיינו שהקב"ה המתין שזה יהי נקמה על מה שעשו לכם. וזה נאמר על התשע מכות שהקב"ה עשה למצרים, שהם היו בשבילנו "העושה לנו". ואחר כך מתחיל השלב הבא "המכה בעברתו כל בכורי מצרים" - זה כבר לא לנו, את זה, את יציאת מצרים, הקב"ה עשה בשביל עצמו כדי שגלל "בני בכורי ישראל", בשביל "שלח את בני ויעבדני", הקב"ה אומר זה כבר שייך אלי, אם אתה לא נותן לי, אם אתה לא שולח אותי בשביל לעבוד אותי, אני נכנס לעובי הקורה, למעני אני עושה. ולכן פה כתוב "המכה בעברתו", 'עברה' נאמר על זה שהקב"ה אומר מה שאני תובע, אני בעל דין על מה שעושים לי, על "ותמאן לשלחו". ועל זה נאמר "המכה בעברתו כל בכורי מצרים ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחירות עולם", מכת בכורות היא המכה של היציאה.

ונזכיר בקצרה את מה שהארכנו כבר בפרשת שמות ובעיקר בפרשת ויחי, על דברי התרגום יונתן על הפסוק (בראשית מט, יח) "לישועתך קויתי ה'", שמבואר בתרגום יונתן שם שהגאולה העתידה תהיה רק על ידי הקב"ה. כל הגאולות הם על ידי גואל בעזרת ה', אבל הגאולה העתידה תהיה רק על ידי הקב"ה. וכך גם יציאת מצרים, מכת בכורות שהיא המכה של הגאולה, גאולה כמו הגאולה העתידה, חירות עולם, שם זה אני ולא מלאך, רק על ידי הקב"ה.

דרך אגב, נחזור על מה שהזכרנו בשבועות הקודמים, בנוסח התפילה אנחנו אומרים "כל בכוריהם הרגת ובכורך גאלת", לכאורה היה צריך להגיד ובכורך גאלת, בכורך לשון רבים, כמו שאומרים "כל בכוריהם הרגת", מה זה בכורך? הרי לא היה רק בכור אחד? התשובה היא, "בכוריהם הרגת" זה הבכורים של מצרים, לשון רבים, שכולם מתו. אבל "בכורך גאלת" לא נאמר על הבכורים של ישראל, אלא זה הולך על כלל ישראל, "בני בכורי ישראל" ומפני שהמכה של בכורות היא שהביאה את הגאולה, ולכן נאמר "בכוריהם הרגת" ועל ידי זה "בכורך גאלת", ועל שם הפסוק "ואמרת אל פרעה כה אמר ה' בני בכורי ישראל, ואומר אליך שלח את בני ויעבדני ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את בנך בכורך".

אמנם בגאון משמע לא כך ש"בכורך גאלת" לא נאמר על כל כלל ישראל, אבל לכאורה על פי פשוטו יש לנו שלוש ראיות ש"בכורך גאלת" הולך על כלל ישראל ולא על בכורי ישראל. ראיה אחת, מה שהזכרנו שכתוב "בכורך" בלשון יחיד, ולא כתוב "בכורך" לשון רבים, סימן שזה הולך על כלל ישראל. ראיה שנייה, שבנוסח ספרד אומרים "ובכורך ישראל גאלת" ואם הכוונה היתה לבכורי ישראל היו צריכים לומר 'ובכורי ישראל גאלת'. ראיה שלישית, שהצלה ממוות לחיים לא נקרא 'גאולה', גאולה זה יציאה מעבדות לחירות, וממילא אם זה הולך על בכורי ישראל הם הרי ניצלו ממוות לחיים והיה צריך להיות כתוב ובכורך הצלת, וממה שנאמר 'גאלת' שזה מעבדות לחירות משמע שזה הולך על כלל ישראל.

בקרוב יעלה עליך מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה". וכאן כלל ישראל היו עד היום עבדים, ועכשיו הם נהנים לראות איך המצרים מוכים וחבולים מכל המכות, איך נותנים להם כאלה מכות. ואף על פי כן השכנה המצרית היתה אומרת ליהודיה את רוצה שמלה אחת? תקחי שתיים. וכשהיא היתה עונה לה: לא, מספיק לי אחת. היא היתה מתעקשת: לא, תיקחי שתיים. למה, מה קרה? את מוצאת חן בעיני "ויתן ה' את חן העם בעיני מצרים".

ועוד כתוב כאן בפסוק "גם האיש משה גדול מאוד בארץ מצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני העם", מי היתה האישיה הכי נערצת במצרים? משה רבינו. בנוהג שבעולם, על פי דרך הטבע, המצרים היו צריכים לתת על הראש של משה פרס של עשרים וחמש מיליון דולר, כמו להבדיל אלף הבדלות שהאמריקאים הכריזו על בן לאדן. אחרי כל מה שמשה עשה להם, כאלה תשע מכות שהם קיבלו על ידו. ומה התירוץ? איך זה קרה שהוא היה הנערץ ביותר במצרים? התשובה היא, אין עוד מלבדו. הקב"ה הראה כאן שגם על הענין של מציאת חן, גם בזה הוא שולט. וזה דבר שצריך הרבה חיזוק, שלא להיות מאלו שעל הכל הם מאמינים שהכל משמים, וכשזה מגיע למציאת חן נדמה להם שהעיקר זה ההשתדלות.

"ומשה ואהרן עשו את כל המופתים האלה לפני פרעה" (יא, י)

הפסוק הזה כתוב אחרי תשע מכות לפני מכת בכורות. רש"י כבר עומד על זה, מה זה? הרי יש עוד מכה, בשביל מה התורה כותבת את זה? ולמה זה כתוב אחרי תשע מכות? ורש"י מפרש לפי דרכו. הרמב"ן אומר: וטעם ומשה ואהרן עשו את כל המופתים האלה, הם המופתים הנזכרים למעלה, ואמר זה בעבור שהשלים כל המעשים שעשו, וגזירת מכת בכורות שכבר הודיעו אותה לפרעה, כי במיתת הבכורות אין למשה ואהרן בה מעשה.

צריך לדעת יסוד מאוד גדול, ולעשות סדר בענין של יציאת מצרים. לנו יש סלט בראש, אנחנו יודעים שיש עשר מכות, חמישים מכות, מאתיים וחמישים מכות, מכת בכורות, קריעת ים סוף, הכל מבולגן. צריך לדעת שזה מחולק לשלושה חלקים, ואנחנו מזכירים את כל החלקים בברכת אמת ויציב בשחרית ובברכת אמת ואמונה בערבית. יש את התשע מכות שהם דבר אחד, והשלב השני היה מכת בכורות, והשלב השלישי זה קריעת ים סוף. לכל דבר היה מטרה אחרת.

כל המהלך של יציאת מצרים היה כדי להראות את יסודות האמונה, אבל התשע מכות, התפקיד שלהם היה נקמה במצרים על מה שהם הרעו לישראל. והתפקיד של מכת בכורות היה להוציא את ישראל ממצרים, זה היה המכה שבה הקב"ה הוציא את ישראל ממצרים, זה המכה של היציאה. ואחר כך היה את קריעת ים סוף שזה עוד דבר, זה בשביל "וידעו מצרים כי אני ה'" ובשביל האמונה של ישראל, בשביל ה"ויצקו" שיתפללו. היה שלושה שלבים.

ההבדל הזה בין תשע המכות למכת בכורות, מבואר בפסוקים לעיל, הזכרנו את זה ונחזור על הדברים. כתוב בפרשת שמות (ד, כב-כג) שהקב"ה שולח את משה ואהרן לפרעה "ואמרת אל פרעה כה אמר ה' בני בכורי ישראל ואמר אליך שלח את בני ויעבדני לשלחו הנה אנכי הורג את בנך בכורך", למה הקב"ה אומר להם להזכיר רק את מכת בכורות מכל העשר מכות? בגלל שפה הוא מדבר על המכה של היציאה, המכה של היציאה זה מכת בכורות. וככה אנחנו אומרים בתפילה "המכה בעברתו כל בכורי מצרים ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחירות עולם", על ידי "המכה בעברתו כל בכורי מצרים" בזה נהיה "ויוצא את עמו ישראל".

ולכן כל המכות היו על ידי משה ואהרן, התשע מכות שהיו מדין נקמה למצרים זה היה על ידי משה ואהרן. אבל המכה העשירית, מכת בכורות, שכל עניינה הוא להוציא את ישראל ממצרים, בה כתוב "ועברתי בארץ מצרים" ודרשו חז"ל: אני ולא מלאך, אני ולא שרף, אני ולא שליח, אומר הגאון בהגדה: מי זה המלאך שעליו נאמר אני ולא מלאך? זה משה. משה לא היה שותף במכת בכורות. אני ולא מלאך.

"ויתן ה' את חן העם בעיני מצרים גם האיש משה גדול מאוד בארץ מצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני העם" (יא.ג)

המשך חכמה אומר פה דבר נחמד מאוד. יש אנשים שההערצה אליהם היא מכח האישיות שלהם, מחמת הגדלות בתורה, במידות, בענוה, בהנהגה, בחכמה. ויש אנשים שההערצה אליהם היא בגלל שהם פועלי ישועות. מה ההבדל בין אלו לאלו? ההבדל הוא מי הם המעריצים הראשונים שלהם, אלו שההערצה אליהם היא בגלל שהם פועלי ישועות, זה מתחיל אצל המון העם, הם בקלות מאוד מתפעלים מכל מופת, מכל דבר, לאנשים החכמים יותר יש ביקורת, הם בודקים האם זה אמיתי או שזה אחיזת עיניים, בודקים בודקים עד שבסוף הם משתכנעים שזה באמת רציני, ורק אז גם הם מתחילים להעריך את אותו אדם. אבל זה מתחיל מהמון העם. ככה זה אצל באבות, מקובלים, המון העם מאמינים ישר על כל דבר. החכמים לוקח להם זמן. אבל אלו שההערצה אליהם היא מכח האישיות, החכמה, התורה, הגדלות בתורה, במידות, בענוה, בהנהגה, אצלם זה להיפך, המבינים הגדולים שהם האנשים הגדולים, הם הראשונים שמעריצים אותם. והמון העם באים בעקבותיהם.

על פי זה אומר המשך חכמה, זה הפירוש בלשון הכתוב, למשה רבינו היו את שני החלקים, משה רבינו הרי היה הפועל ישועות הכי גדול שהיה בהיסטוריה, תשע מכות כאלו, וודאי שהיתה את ההערצה הזאת, וזה התחיל קודם אצל המון העם. אבל התורה מציינת שחיון ממה שהיה

אליו הערצה בגלל שהיה פועל ישועות, היה לו הערצה עצומה מצד האישיות המיוחדת של משה רבינו, הגדלות, הענוה, השיעור קומה. וזה התורה אומרת "גם האיש משה" - 'האיש' זה מדבר על המעלה של האישיות, המעלה הרוחנית, "גדול מאוד בארץ מצרים", ואיפה שה התחיל? "בעיני עבדי פרעה" שהם גדולי האומה, ורק אחר כך "ובעיני העם". זה אומר המשך חכמה.

"וגם מקננו ילך עמנו לא תשאר פרסה כי ממנו נקח לעבוד את ה' אלוקינו ואנחנו לא נדע מה נעבוד את ה'

עד בואנו שמה" (י.כו).

המלבי"ם אומר שיש פה רמז נפלא לדברי חז"ל הקדושים במסכת עירובין דף ק' ע"ב. הגמרא אומרת אלמלא לא ניתנה תורה לישראל היינו למדים צניעות מחתול, גזל מנמלה, עריות מיונה, דרך ארץ מתרנגול. אומר המלבי"ם זה מרומז פה "גם מקנינו ילך עימנו לא תישאר פרסה כי ממנו ניקח", ממנו, מהבהמות ניקח איך לעבוד את ה' אלוקינו. ולמה? "ואנחנו לא נדע מה נעבוד את ה' עד בואנו שמה" - אחרי מתן תורה, אנחנו נלמד את כל ההנהגות מהתורה, אבל לפני מתן תורה צריך ללמוד מהבהמות, וממילא עכשיו "ואנחנו לא נדע מה נעבוד את ה' עד בואנו שמה", ולכן עכשיו ממנו ניקח לעבוד את ה' אלוקינו.

ה' יזכנו.

להצטרפות לקבלת הגליונות והשיעורים:

 N0527683029@GMAIL.COM 0509127078